

МИЛЕНКО ЦЕЛЕТОВИЋ

Факултет безбедности

Београд

ХАТИЦА БЕРИША

Војна академија

Београд

УДК 332.2(5):343.9

Монографска студија

Примљен: 12.03.2017

Одобен: 23.04.2017

Страна: 25-48

ОПРИЈУМ ЕКОНОМИЈА КАО ИЗВОРИШТЕ ЕКОНОМСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ ПОЈЕДИНЦА У АВГАНИСТАНУ

Сажетак: У раду је приказан историјски контекст, организација, функционисање опијум економије у Авганистану, као и анализа зависности економске безбедности руралног становништва од култивације, прераде и трговине опијумом. Потом се анализирају узроци настанка и развоја опијум економије, као и фактори који су допринели да овај систем криминалних активности прерасте у доминантну привредну грану у Авганистану. Кроз тежиште рада се указује на основна обележја система и начина функционисања опијум економије у Авганистану, кроз комплексну природу односа економске безбедности појединца и опијум економије.

Практични значај овог истраживања садржан је у настојању да се проблем култивације, прераде и трговине опијумом у Авганистану сагледа са аспекта економске безбедности појединца, имајући у виду пре свега у виду важност опијум економије, не само као извора прихода, већ и као извора безбедног приступа тржишту, обрадивој земљи, води, кредиту, храни и запослењу.

Кључне речи: Авганистан, појединац, опијум економија, економска безбедност, трговина опијум, тржиште

Увод

Више од двадесет година непрекидних ратних сукоба, почев од интервенције СССР 1979. године, па све до пада Талибанског режима 2001. године, оставило је Авганистан у рушевинама. Уништена инфраструктура, слом економског и финансијског система, слабост и нефункционалност институција Авганистанске државе и дубока фрагментација авганистанског друштва довели су до стварања амбијента у коме је становништво у овој држави дуги низ година живело у екстремном сиромаштву, на рубу егзистенције.

У условима хроничне небезбедности, екстремне социјалне и економске несигурности култивација, прерада и трговина опијумом и његовим дериватима представљала је један од најсигурнијих и најпрофитабилнијих извора при-

хода, како за финансирање ратних потреба многобројних муџахединских фракција, тако и за задовољење животних потреба становништва у Авганистану.

Опијум економија је наставила да расте експоненцијалном брзином, да би 2007. године достигла свој максимум са засејаних 192.000 хектара опијумског мака и производњом од 8.200 метричких тона сировог опијума. (UNODC, 2007:1)

Из тог разлога, досадашања истраживања о проблему сузбијања опијум економије у Авганистану тежишно су оријентисана на истраживања веза и односа између различитих актера укључених производњу, прераду и трговину опијумом и побуњеничких група, односно спреге небезбедности и криминализоване економије.

У том контексту рад треба да одговори на основно проблемско питање на који начин је примена досадашњих стратегија у борби против опијум економије била повезана са економском безбедношћу произвођача опијума појединца¹ у Авганистану.

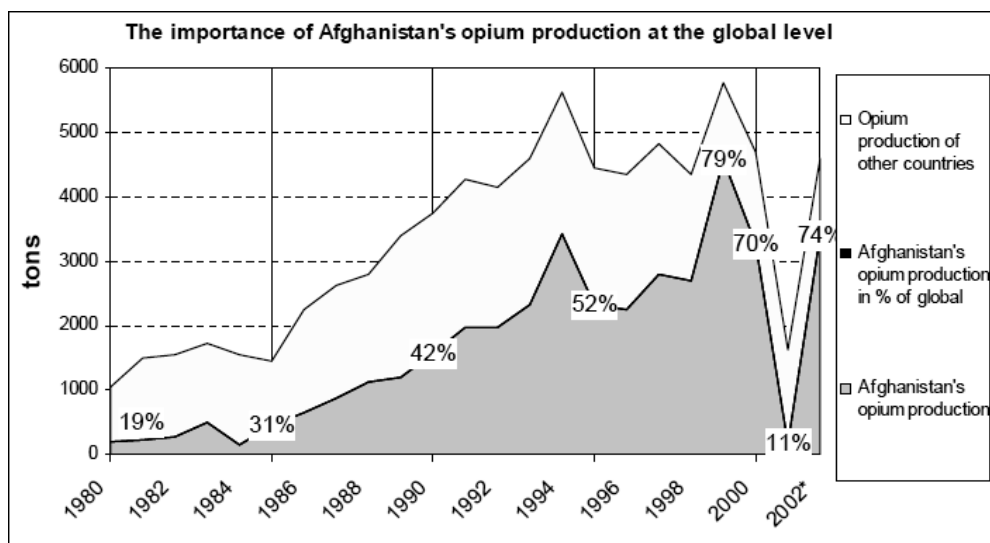
Настанак и развој опијум економије

Више од двадесет година непрекидних ратних сукоба, почев од интервенције Совјета 1979. па све до пада Талибанског режима 2001. године, оставило је авганистанску државу и друштво у рушевинама. Постојећа инфраструктура у великој мери је уништена. Економски и финансијски систем претрпео је потпуни слом. Државне институције и системи, попут пореског система, полиције, судства, просвете, постали су екстремно слаби и нефункционални, док је систем социјалне и здравствене заштите једноставно престао да постоји. Велики део становништва живео је у екстремном сиромаштву, на рубу егзистенције.

У таквим условима, производња, прерада и трговина опијумом постала је један од врло важних алтернативних извора финансирања, како ратних потреба многобројних авганистанских фракција, прво у рату против Совјета, а затим и у међусобним сукобима, тако и животних потреба становништва у Авганистану. Пре Совјетске окупације Авганистан није важио за великог произвођача опијума.² Значајније повећање обима производње, прераде и трговине опијумом у Авганистану настало је током осамдесетих година прошлог века, за време окупације Авганистана од стране Совјетског Савеза и борби авганистанских Муџахедина против совјетских окупационих снага и марионетског комунистичког режима (што се може уочити из слике који следи).

¹ У овом истраживању се под термином појединац - произвођач опијума, подразумева одгајивач мака, односно радна снага ангажована на пословима производње и прераде опијума, као и њихове породице које од њих зависе.

² Током седамдесетих година прошлог века највећи произвођачи опијума у свету били су Иран, Пакистан и Турска. Више о производњи опијума у Авганистану пре 1970., види: UNODC, *The Opium Economy in Afghanistan: An International Problem*, 2003, p.88. http://www.unodc.org/pdf/publications/afg_opium_economy_2003.pdf, Internet 04.01.2016.

Слика бр. 1: Учесће производње опијума у Авганистану у светској производњи опијума (UNDCP, 2002)

Већ током првих година рата, ескалација сукоба између совјетских трупа и Муџахединских снага, посебно примена совјетске противпобуњеничке тактике “Рублеизације” којом су се неселективно и систематски уништавала инфраструктура,³ бомбардовала насеља, минирало и загађивало земљиште, спаљивали и уништавали усеви, изазвали су масовни егзодус становништва из земље, као и интерна расељавања у самом Авганистану.⁴ Услед такве ситуације велики део Авганистанског становништва био је приморан да потражи алтернативне начине обезбеђивања своје егзистенције, најчешће у домену сиве економије и кријумчарења. Опијум је био само један од релативно јефтених, технолошки мало захтевних и високо профитабилних алтернативних извора прихода.⁵ Истовремено, константне потребе за свежим новцем којим би се финансирали ратни напори против совјетских окупационих снага, натерао је многе Авганистанске побуњеничке групе да организују, материјално и финансијски подржавају производњу, прераду и трговину опијумом.

Током деведесетих година прошлог века, у условима хроничне небезбедности и сукоба, у којем Авганистанска држава и њене институције ван Кабула и већих градова нису постојале, производња, прерада и трговина опијумом

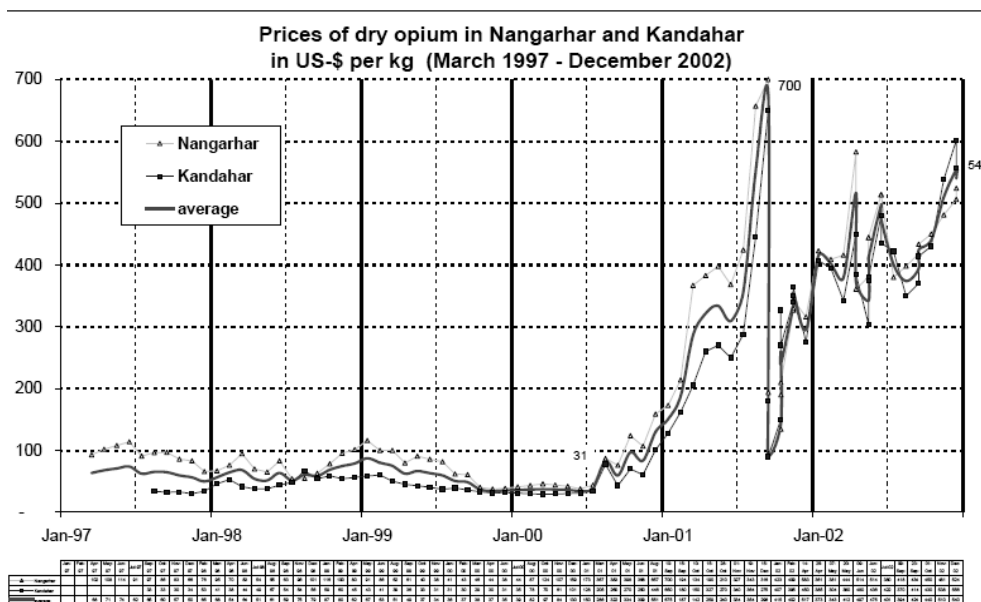
³ Совјетске окупационе снаге су уништавале све што би Муџахедини и они који су их подржавали могли користити за своје потребе: од путева, канала за наводњавање, далековаода, школа, и болница, па до приватних кућа и фарми.

⁴ Процењује се да је само у том периоду око 3 милиона Авганистанаца пребегло у Пакистан а 1,5 милион у Иран, док су стотине хиљада били интерно расељени. - Larry Goodson, *Afghanistan's Endless War - State Failure, Regional Politics and the Rise of the Taliban*, Washington, University of Washington Press, 2001, pp. 60-61.

⁵ Култивација мака, из којег се добија сирови опијум, је технолошки много мање захтеван процес него код других традиционалних пољопривредних култура као што је пшеница или кукуруз. Поред тога профит је вишеструко виши, а пласман робе је загарантован.

у Авганистану, прерасла је у врло организовани и широко распрострањени систем криминалних активности. Током поменутог периода, производња опијума у Авганистану у просеку је расла 15% годишње, да би 1995.године Авганистан имао 52% удела у произведеном опијуму у свету, а већ 1999. године његов удео достигао је 79% светске производње опијума (што се може видети из слике бр. 1).

Тиме је Авганистан постао водећи произвођач опијума у свету.⁶ Профит који је доносила производња, прерада и трговина опијумом у 2000.години, достигао је готово 60% укупног бруто домаћег производа у Авганистану.(UNODC, 2003:72) Процес производње, прераде и трговине опијумом толико се развио да је попримио сва обележја нормалне привредне активности: од организације производње, откупа, прераде, транспорта и складиштења опијума, преко финансирања, кредитирања, логистичке подршке одгајивача мака, до обезбеђења пласмана на инострана тржишта. Опијум економија⁷ убрзо је постала најдоминантнија привредна грана у Авганистану.

Слика бр. 2: Цене сувог опијума у Авганистану 1997-2002.(UNODC, 2003:217)

⁶ Само током периода 1994.- 2000.године Авганистан је, према проценама UNDCP, произвео 21300 метричких тона опијума, што је скоро две трећине производње опијума у свету у наведеном периоду. Само 2000.године, са производњом од 3300 метричких тона, Авганистан је имао удео од 70% у светској производњи опијума-подаци преузети из: UNDCP, *Global Illicit Drug Trends 2002*. http://www.unodc.org/documents/about-undcp/AR02_WEB.pdf, Internet 04.01.2015.

⁷ Опијум економија представља заједнички назив за производњу, прераду и трговину опијумом у Авганистану. То је уједно најчешћи и најодговарајући термин за ове криминалне активности, с обзиром на њихову масовност, организованост, развијеност и доминацију у авганистанском привредном сектору.

Краткотрајна забрана производње опијума, коју је наметнуо Талибански режим 2000. године није нанела озбиљне штете опијум економији.⁸ Залихе опијума које су раније ускладиштене широм Авганистана делом су надоместиле вештачки створену несташицу на илегалном тржишту. Скок цена опијума на тржишту (што се може видети на графикону који следи) кријумчари опијумом су вешто искористили да остваре додатну зараду. Забрана је убрзо укинута након само 9 месеци, због страха Талибана од могуће побуне великог дела руралног становништва који је своје приходе заснивало на гајењу мака и преради опијума.

Пад Талибанског режима крајем 2001. године⁹ проузрокован интервенцијом САД, потом долазак међународних цивилних и војних снага под патронатом Уједињених нација и НАТО пакта, чиме је започет процес постконфликтне стабилизације и реконструкције авганистанске државе, није озбиљније уздрмао опијум економију у Авганистану. Супротно од очекиваног, и поред значајних напора међународне заједнице у погледу сузбијања опијум економије, култивација и производња опијума је, од 2002.године, бележила константан раст, да би 2007.године достигла свој врхунац.¹⁰

Figure 1: Opium cultivation in Afghanistan (ha), 1994-2010

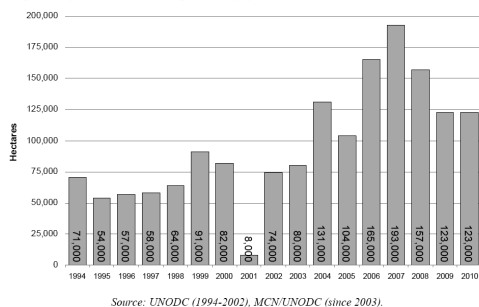
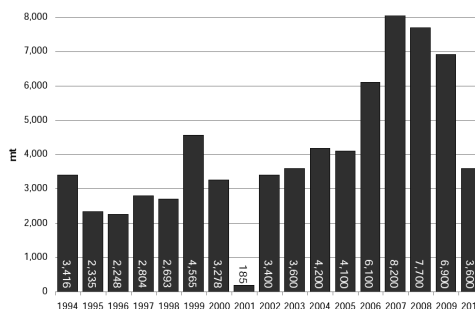

Figure 8: Potential opium production in Afghanistan (mt), 1994-2010

Слика бр. 3: Култивација и производња опијума 1990-2010 (UNODC, 2010)

⁸ Талибани су забранили гајење мака, али не и прераду и трговину опијумом. Крупни трговци опијумом пребацили су производњу опијума на североисток земље, ван домаћаја Талибанских власти, у провинцији Бадакшан, која је била под влашћу противника Талибана, Северне Алијансе. Производња опијума у Бадакшану, током периода забране, повећана је за више од 250%. Те године из Авганистана продато је 3700 метричких тона опијума, по цени вишеструко већој него претходних година.

⁹ Током 2001. у Авганистану произведено је само 185 метричких тона опијума јер је Талибански режим забранио његову производњу. Извор података: UNODC, THE OPIUM ECONOMY IN AFGHANISTAN An International Problem, 2003, p. 28.

http://www.unodc.org/pdf/publications/afg_opium_economy_2003.pdf, Internet 04.01.2016.

¹⁰ Мак је гајен на 192 000 хектара ораница, произведено је 8200 метричких тона опијума, само у производњи опијума учествовало је 509 000 породица, односно око 3,3 милиона становника, што је 14,3% популације Авганистана. - извор података UNODC, Afghanistan Opium Survey 2007-Executive Summary, August 2007,

http://www.unodc.org/documents/publications/Afghanistan_Opium_Survey_2007.pdf, Internet 09.02.2015.

У периоду од 2002. до 2012. године, међународна заједница у Авганистану применила је неколико стратегија борбе против наркотика које представљају комбинацију раније опробаних метода у Колумбији, Турској, Пакистану и Тајланду. Поменуте стратегије нису значајније смањиле обим опијум економије у Авганистану. Насупрот очекивањима, не само да производња, прерада и трговина опијумом није значајније редукована (што се може видети из графика бр. 2) већ су спроведене мере присилног уништавања усева мака и залиха опијума у појединим провинцијама у Авганистану проузроковале озбиљно погоршање безбедносне ситуације у тим областима.

Стратегије које је Међународна заједница применила у борби против опијум економије од 2002. до 2012. године нису у довољној мери уважавале социјални, економски и културни контекст друштва у којем је опијум економија постала много више него обична криминална активност.

Структура, актери и функционисање опијум економије

Данас, авганистанска опијум економија производи 90% опијума у свету. (UNODC, 2009:7-11) Годишње се из Авганистана пласира на илегална тржишта широм света око 375 тона хероина/морфина¹¹, добијених прерадом око 3500-3700 метричких тона сировог опијума Имајући у виду производња опијума у Авганистану, последњих година, у великој мери премашује светску потрошњу,¹² вишак опијума се складишти у самом Авганистану и суседним државама, како би се спречили већи поремећаји на тржишту.¹³

Највећа тржишта Авганистанског опијума или његових деривата су Европа, Русија, Иран и Кина, док се мањи део пласира у Африци, Блиском истоку, Индији и Америци (што се може видети из слике која следи).¹⁴

¹¹ Хероин и морфин представљају деривате опијума. У просеку за 1 килограм хероина 70% чистоће потребно је око 10 килограма опијума.

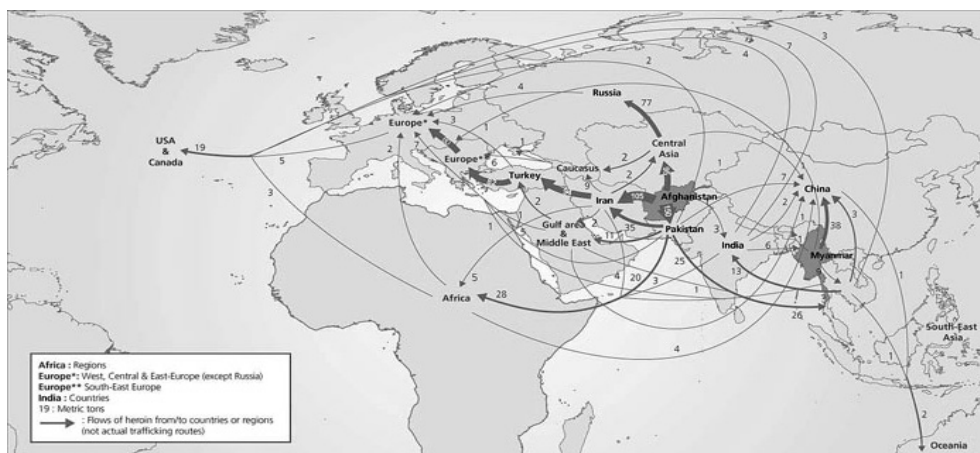
¹² Почев од 1980. године када је у Авганистану произведено само 200 метричких тона сировог опијума, производња је порасла на 3300 метричких тона у 2000., да би у периоду од 2006. до 2009. било произведено у просеку 7225 метричких тона годишње, што у великој мери превазилази годишње потребе светског илегалног тржишта од 4200 метричких тона опијума.

¹³ Према процени Канцеларије Уједињених нација за наркотике и криминал (UNODC) из 2009. у тајним складиштима у Авганистану и суседним земљама, налазило се још 12 000 метричких тона опијума у сировом стању или у форми деривата хероина и морфина. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, p.10,

http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf, Internet 04.01.2016.

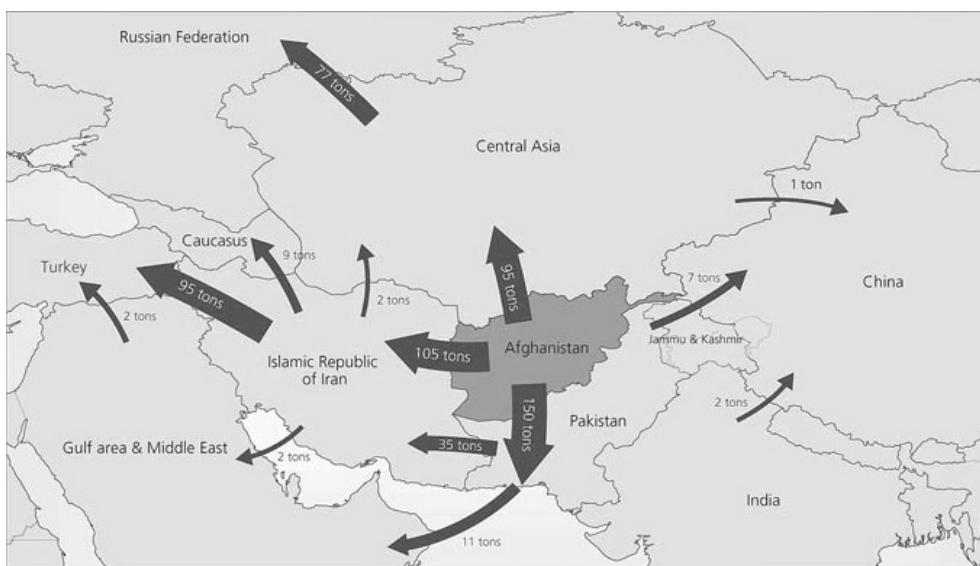
¹⁴ Процене Канцеларије уједињених нација за дрогу и криминал (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC) су да око 110 тона хероина заврши на илегалном тржишту у Европи, 100 тона у Русији и Централној Азији, око 25 тона у Африци, 15-17 тона у Кини, 15-20 тона у САД и Канади, а остатак на друге дестинације у свету. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, p. 11,

http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf, Internet 04.01.2016.

Слика бр. 4: *Процењени токови кријумчарења хероина у свету (UNODC, 2009:19)*

Највећи део авганистанског опијума и његових деривата се тајним каналима транспортује кроз Пакистан (око 40%), затим Иран (30%), док се остатак кријумчари кроз бивше совјетске републике у Централној Азији: Таџикистан, Узбекистан, Казахстан и Туркменистан (види мапу бр. 4). (UNODC, 2009: 7-11)

Слика бр. 5: *Регионалне руте кријумчарења хероина из Авганистана (UNODC, 2009: 95)*

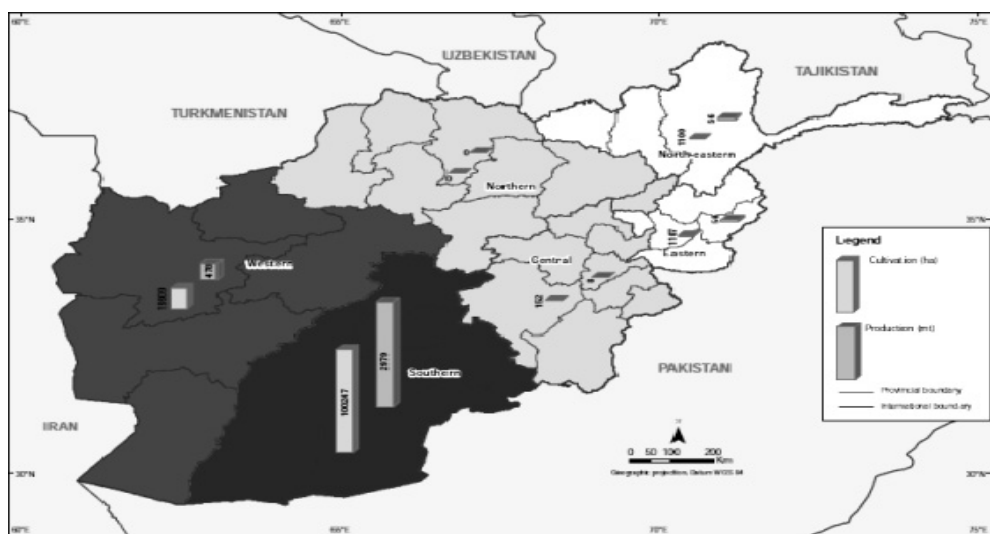
Профит који доноси опијум економија у Авганистан износи просечно 3 милијарде долара годишње, што чини 33% бруто домаћег производа Авганистана. (UNODC, 2009:95) Од поменуте суме фармери-непосредни произвођачи опијума добијају приближно 500-700 милиона долара, док је остатак новца

Миленко Целетовић / Хатица Бериша, Опријум економија као извориште економске ... профит децентрализоване мреже трговаца-откупљивача опијума, дилера дрогом, локалних господара рата, криминалних банди и побуњеничких група. (UNODC, 2007)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Total (2002-2008)	Total (2005-2008)
Total farm gate income (million US\$)	1,200	1,534	600	560	760	1,000	732	438	6,386	3,052
Total export value of opium to neighbouring countries	N/A	2,300	2,800	2,700	3,100	4,000	0	N/A	18,300	13,200
Number of persons involved in opium poppy cultivation (million)	N/A	1.7	2.3	2	2.9	3.3	2.4	3.4	-	-

Табела 1: Процењени профит од продаје опијума у Авганистану и број становника укључених у производњу опијума. (UNODC, 2009:95)

У Авганистану, производња опијума започиње у фебруару-марту, садњом опијумског мака. Мак, из којег се добија сирови опијум, највише се гаји на југу и западу Авганистана, углавном у провинцијама Херат, Фарах, Нимроз, Кандахар, Ургузан и Хилманд. У овим провинцијама услови за гајење мака су врло повољни, с обзиром да се ради о областима које обилују плодном земљом и водом. (UNODC, 2010:14)

Слика бр. 6: Географска распрострањеност гајења мака у Авганистану у 2010 години. (UNODC, 2010: 14)

У зависности од географско-климатских услова, сакупљање сировог опијума са зрелих махуна мака обавља се од априла до јуна. Сам процес сакупљања сировог опијума је врло интензиван, и траје око 21 дан. Захтева радно ан-

гажовање великог броја људи за релативно кратак временски период. Процењује се да у процесу култивације опијумског мака сваке године у Авганистану просечно учествује од 1,5 до чак 3,5 милиона људи,¹⁵ углавном становника из руралних крајева (види табелу бр. 1).

Сирови опијум сакупљен са поља мака, фармери углавном прерађују у сушени опијум који продају локалним трговцима у свом селу. У зависности односа понуде и потражње цена откупа једног килограма сушеног опијума може коштати од 50 до 100 долара. (UNODC, 2009:95) Локални трговци препродају опијум на илегалним пијацама-базарима трговцима на нивоу области-подручја. Зарада локалних трговаца опијумом у просеку износи од 500 до 1000 долара на годишњем нивоу. У неким деловима Авганистана, локални трговци опијумом само откупљују опијум за фиксну провизију у име подручних трговаца дрогом. Подручни трговци опијумом су најчешће локални моћници, или бивши војни команданти који имају монопол над трговином опијума у одређеној области. Опијум се даље препродаје крупним трговцима опијума у провинцијским тржишним центрима и прерађује у лабораторијама¹⁶ широм Авганистана. (UNODC, 2007:10-11) Претпоставља се да, у Авганистану има око 105 000 трговаца опијумом. (UNODC, 2007:10)

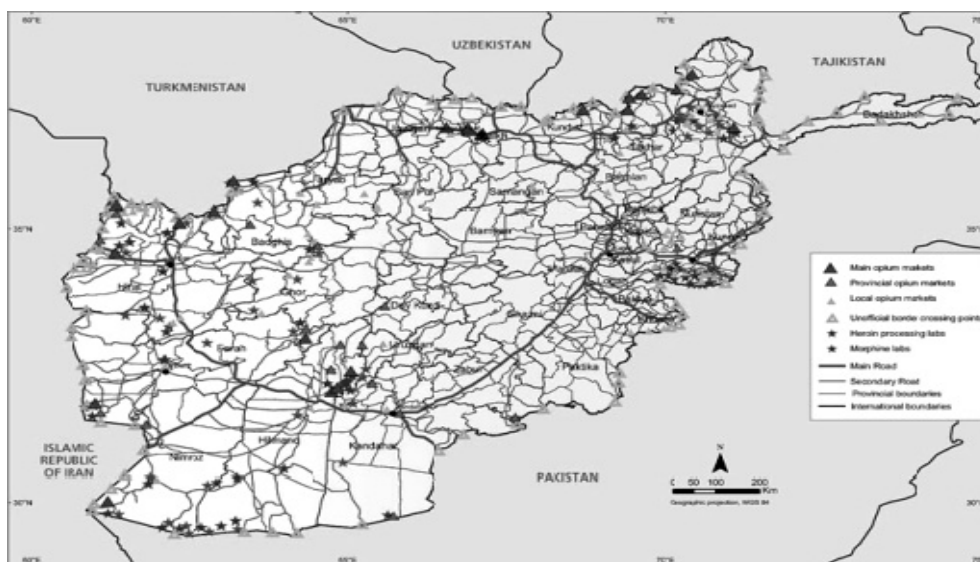
Слика бр. 7: Шема функционисања трговине опијумом у Авганистану. (UNODC,2009:100)

¹⁵ “Три радника могу прикупити опијум са једног џериба (0,20 хектара) под засадам мака за 21 дан. То значи да је годишње, за целокупан род мака било потребно приближно 2,7 милиона радника у 2007.(197 000 ha), 2,4 милиона у 2008. (157 000 ha) и 1,8 милиона у 2009. (123 000 ha).” - United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, p. 98, http://www.unodc.org/documents/afghanistan/Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf, Internet 04.01.2015.

¹⁶ У просеку 70% произведеног опијума се прерађује у хероин или морфин, док се 30% сушеног опијума транспортује преко границе у непромењеном облику.- UNODC, *Monitoring of Drug Flow in Afghanistan*, October 2007, p. 5, http://www.unodc.org/documents/afghanistan/Counter_Narcotics/Drug_flow_final_report_SR.pdf, Internet 07.05.2015.

Поред, тога, Канцеларија Уједињених Нација за дрогу и криминал процењује да се у Авганистану налази преко 100 лабораторија хероина/опијума и 140 илегалних пијаца-тржних центара опијума на локалном, подручном и провинцијском нивоу. (UNODC, 2007: 3)

Сушени опијум, или његови деривати хероин и морфин се, након прераде у поменути лабораторијама, прикривено транспортују мрежом главних и локалних путева до границе Авганистана са суседним земљама. Опијум и његови деривати се потом пребацују преко 14 званичних и око 500 незваничних граничних прелаза (UNODC, 2009:16) у суседне земље, где се даље препродају страним криминалним групама, по просечној цени од 200 до 500 долара за килограм хероина (чистоће 70-80%), што је 30 до 40 пута мање, у односу на цену од 70.000 до 100.000 долара, колико се плаћа за килограм хероина када се продаје на неком од илегалних тржишта Европе и Азије. (UNODC, 2009: 96)

Слика бр. 8: *Распоред лабораторија за прераду опијума и кријумчарске руте опијума у Авганистану. (UNODC, 2009:61)*

У условима хроничне небезбедности и институционалне слабости авганистанске државе, опијум економија достигла је неслућене размере управо у областима у којима је небезбедност највећа и у којима је контрола авганистанске централне власти најмања. Напори Међународне заједнице, превасходно САД, НАТО и Мисије Уједињених Нација у Авганистану нису дали очекиване резултате у домену безбедности. Централна власт у Авганистану је још увек слаба и поред релативно великог безбедносног апарата. Безбедносна ситуација је на ниском нивоу, посебно у јужном и западном делу Авганистана, што актери укључени у производњу, прераду и трговину опијумом максимално користе.

У провинцијама као што су Кандахар, Хилманд, Ургузан и Нимроз, авганистанске снаге безбедности и ISAF трупе контролишу само градове, већа насеља и главне путеве. Већи део руралних области у овом делу Авганистана се налази под посредном контролом Талибана, наоружаних криминалних група, локалних моћника и господара рата. У таквим условима гајење мака, прерада, транспорт и трговина опијумом се одвија под “заштитом” поменутих група и појединаца, коју одгајивачи мака и трговци опијумом плаћају опијумом и новцем, у виду традиционалних пореза “Ushr” и “Zakat”.¹⁷ Процењује се, да само Талибани, на основу пружања услуге “заштите” одгајивачима и трговцима опијумом, остварују профит од 100 до 250 милиона долара годишње. (UNODC, 2009:108), Чест је случај да, локални моћници, са једне стране активно учествују у политичком процесу, чак буду легитимно изабрани за локалне представнике авганистанске владе, а да са друге стране посредно подржавају и штите одгајиваче и трговце опијумом у својим областима, уз одговарајућу финансијску и материјалну надокнаду. (UNODC, 2009:104)

Са макро-економског аспекта, опијум је тренутно најпрофитабилнији и најпознатији извозни производ Авганистана, а опијум економија представља један од главних извора прихода авганистанског руралног становништва. Разлози експанзије производње, прераде и трговине опијума у Авганистану су вишеструки. Константни сукоби и дефицит безбедности, слабост авганистанске државе, повољни климатски услови, профитабилност опијума и сиромаштво руралног становништва само су неки од фактора који су допринели развоју опијум економије. Имајући у виду обим производње, као и број упослених у процесу култивације, прераде и трговине опијумом, опијум економија има врло велики утицај, не само на легални део економије у Авганистану, већ и на целокупну авганистанску државу и друштво.

Зависност економске безбедности појединца у Авганистану од опијум економије

„Сиромаштво, опијумски мак и небезбедност суштински су повезани у Авганистану.” (Alan Roe, 2009) Наведена реченица одржава природу односа опијум економије, руралног становништва и безбедности. Несумњива је чињеница да опијум производе различите социо-економске групе у Авганистану, од богатих великопоседника из Хелманда и Кандахара, који у свом поседу имају преко 300 џериба земље (1 џериб - 0,2 хектара), па преко малих фармера са 0,5 до 30 џериба плодних ораница у Нангархару, до врло сиромашних сељака који земљу узимају под закуп од великопоседника да би гајили мак и

¹⁷ Традиционални порез “Ushr” плаћају фармери и износи 10% од вредности робе, а порез “Zakat” трговци и износи 2,5% од вредности посла. - United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, p. 107, http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf, Internet 04.01.2015.

производили опијум.¹⁸ Међутим, највише опијумског мака гаје управо најсиромашнији слојеви руралног становништва, (Alan Roe, 2009) посебно у областима са ограниченим приступом обрадивој земљи, великом густином популације и са ограниченим могућностима остваривања прихода ван пољопривреде. Таква подручја карактеристична су по многобројним домаћинствима са великим бројем чланова и врло малим поседима, од којих се фармери и њихове породице не могу издржавати током читаве године. (David Mansfield and Adam Pain, 2007:12) Истовремено, у свакој области руралног Авганистана у којој се производи опијум, економске могућности становништва да дође до алтернативних прихода су врло ограничене. Хронична небезбедност, корупција и неформални безбедносни режими не дозвољавају јачање државе и владавине права, те стварање услова за легалне привредне активности.

У таквом економском и безбедносном окружењу, рурално становништво Авганистана гаји опијумски мак не само због сиромаштва или похлепе, како то наводи у својим извештајима Канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал, (UNODC, 2007) већ због своје економске безбедности. За велики део руралног становништва у Авганистану опијум је: "...ниско ризични усев у високо ризичном окружењу." (David Mansfield and Adam Pain, 2007:2) У условима константног ризика и небезбедности, опијум економија је створила услове за успостављање механизма који многим руралним домаћинствима у Авганистану омогућава сигуран приступ земљишту, запослењу, тржишту и новцу,¹⁹ односно достизање одређеног нивоа економског сегмента људске безбедности.

За многе руралне Авганистанце, у условима ограничених материјалних могућности, нестабилних економских прилика и високог безбедносног ризика, производња опијума је једина привредна активност која им може осигурати релативно стабилан извор прихода. (Alan Roe, 2009) Приход од гајења мака и производње сушеног опијума је 8 до 10 пута већи, него код усева са сличним трошковима улагања, као што су пшеница, кукуруз или пиринач (види табелу која следи). Пољопривредне културе које имају сличну, или већу профитабилност од опијума, као што су воћњаци, или производња поврћа у стакленицима, захтевају велике и дугорочне инвестиције које у великој мери превазилазе економске могућности просечног авганистанског сељака. Из тог разлога, гајење мака и производња опијума за један део руралног становништва у Авганис-

¹⁸ Процењује се да $\frac{1}{4}$ руралног становништва у Авганистану без земље. - David Mansfield, "Responding to the Challenge of Diversity in Opium Poppy Cultivation in Afghanistan," in Doris Buddenberg, William A. Byrd (ed), *Afghanistan's drug industry, structure, functioning, dynamics and implications for counter – narcotics policy*, 2006, UNODC, WorldBank, p.54, http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Afghanistans_Drug_Industry_UNODC_World_Bank.pdf, Internet 04.01.2015.

¹⁹ Само у сезони 2003/2004. више од половине руралних домаћинстава у Авганистану нису имала довољно житарица за своје потребе, а један велики тих домаћинстава зависио је од неког посла ван своје фарме, као примарног извора прихода. - Alan Roe, *Water management, livestock and the opium economy: challenges and opportunities for strengthening licit agricultural livelihoods*, 2009, Synthesis Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU), p.5, http://www.areu.org.af/index.php?option=com_docman&Itemid=26&task=doc_download&gid=675 , Internet 11.01.2015.

тану и даље представља значајно јефтинији и исплативији усев него легалне пољопривредне културе. (David Mansfield, 2006:54)

	Opium	Irrigated wheat	Rainfed wheat	Rice
Yield (in kilograms per ha)	39	2,510	1,230	2,030
Average price (in U.S. dollars per kilogram)	136.59	0.23	0.23	0.47
Gross revenue (in U.S. dollars per Ha)	5,385	575	282	947

Табела 2: Упоредни приказ приноса по хектару-цена опијума и неких традиционалних пољопривредних култура у Авганистану 2005. године. (Edouard Martin, Steven Symansky, 2006:29)

У агро-техничком смислу, опијумски мак је усев који не тражи посебну припрему земљишта, специфичне услове гајења, или скупу пратећу инфраструктуру. Добро подноси суве климатске услове у Авганистану, а опијум је производ који је врло постојан и може се дуго чувати у сушеном облику. Са друге стране, опијум је радно-интезиван усев који захтева ангажовање много већег броја људи (посебно у процесу сакупљања опијума), него што је то случај код гајења пшенице или кукуруза. Тиме опијум економија упошљава још један део руралног становништва и омогућава да одређен број људи, у недостатку других извора прихода, обезбеди себи егзистенцију. (Edouard Martin, Steven Symansky, 2006:29)

У условима уништене путне и пољопривредне инфраструктуре, непостојања организованог тржишта за пољопривредне производе, хроничне небезбедности, системске корупције и слабости авганистанских централних власти, неразумевања и незаинтересованости Међународне заједнице, рурално становништво се окренуло неформалним и илегалним механизмима подршке у настојању да осигура своју економску безбедност. Различити недржавни актери, укључени у активности опијум економије, искористили су немоћ државе и њених институција да развију један од таквих механизма са циљем остваривања што већег профита у производњи, преради и трговини опијумом. У таквој, врло разгранатој и организованој мрежи подршке руралном становништву, велепоседници дају обрадиву земљу у закуп фармерима и закупцима, за одређену накнаду у опијуму или новцу. Са друге стране, трговци опијумом пружају непосредну финансијску и материјалну подршку одгајивачима мака. Истовремено, локални моћници, господари рата и побуњеничке групе, за одређену финансијску и материјалну накнаду, обезбеђују заштиту становништва и њихових усева мака од авганистанске централне власти, ISAF трупа²⁰ и разних локалних криминалних банди.

У тако разгранатој мрежи неформалне подршке, трговци опијумом имају врло важну улогу, јер фармерима пружају неопходну финансијску и матери-

²⁰ International Security Assistance Force (ISAF)-Међународне безбедносне снаге за асистенцију у Авганистану, формиране су децембра 2001. године од стране Савета безбедности Уједињених нација, са улогом обуке и тренирања Авганистанских снага безбедности и пружања помоћи авганистанским властима у изградњи државних институција. Јединице ISAF су ангажоване и у борбама против авганистанских побуњеничких група широм Авганистана.

јалну подршку, као и обезбеђују сигуран пласман робе на тржиште. Трговци опијумом снабдевају фармере са семеном, ђубривом, пестицидима и другим потребни препаратима за гајење мака, те обезбеђују радну снагу за сакупљање опијума. Сушени опијум откупљују директно са фарми, или у оближњим селима. Робу плаћају одмах и у готовом новцу, те у својој организацији врше транспорт и обезбеђење опијума, тако да се произвођачи не излажу ризику да буду опљачкани, или додатно опорезовани од стране разних војних команданата и криминалних група на путу до локалних пијаца-базара опијума. (David Mansfield, Adam Pain, 2007:13)

Често, трговци опијумом, велепоседници и локални моћници кредитирају одгајиваче мака у виду традиционалног авансног плаћања "Salaam". (David Mansfield, Adam Pain, 2007:13)

Фармери добијају аванс у облику новца или кредита у роби, за унапред одређену количину опијума (по тренутној тржишној цени), који потом враћају у опијуму након обављене жетве. С тим новцем, фармери купују семе и ђубриво, плаћају радну снагу потребну за култивацију опијума, те финансирају трошкове издржавања породице до жетве. Сав ризик од могућег подбацавања рода (услед суше, болести или временских неприлика) носе фармери.

Иако поменути систем подршке има скоро сва обележја нормалне привредне активности, највећи део профита узимају актери који инвестирају у производњу, прераду и трговину опијумом, а не непосредни произвођачи. Процењује се, да профит који фармери добијају од производње мака износи до 50% вредности произведеног опијума. Великим делом зараде од произведеног опијума фармери плаћају трошкове производње (15-20%), док на разне "порезе"-подмићивања локалних моћника и господара рата одлази око 25% целокупног прихода од опијума. (Edouard Martin, Steven Symansky, 2006:29)

Уколико фармери узимају земљу под закуп њихов профит од опијума је још мањи, јер је уобичајена пракса да велепоседници узимају за закупнину чак 50% вредности произведеног опијума. (Edouard Martin, Steven Symansky, 2006:13) Из тог разлога закупци су приморани да гаје мак и производе опијум на великом делу закупљеног земљишта, како би платили велику закупнину, док само на мањем делу гаје усеве којим прехрањују породице. За велепоседнике, посебно у појединим провинцијама на југу Авганистана, одгајивачи опијума представљају примамљивију инвестицију, у односу на фармере који гаје легалне усеве, пре свега због организованости производње опијума, сигурности пласмана робе и великог профита.

У основи, у недостатку легалног економског и безбедносног окружења, створен је алтернативни, неформални економски и безбедносни режим у коме је део авганистанског руралног становништва приморан да, зарад краткотрајне економске и физичке безбедности, доведе себе у стање дугорочне зависности и рањивости, у односу на разне локалне и провинцијске актере - носиоце моћи. (David Mansfield, Adam Pain, 2007:115) У друштвеном систему, израслом из 30 година ратних сукоба и заснованом на традиционалној хијерархији и неједнакој расподели моћи, низ недржавних и квази-државних актера у Авганистану

експлоатише хроничне социо-економске неједнакости доводећи сиромашне одгајиваче мака у неравноправни клијент-патрон однос. (David Mansfield, Adam Pain, 2007:15) Локални моћници и господари рата, тиме што одгајивачима мака пружају физичку и економску безбедност, односно омогућавају им приступ обрадивом земљишту, кредиту, роби и тржишту, те гарантују физичку сигурност, контролишу њихове судбине држећи их у стању константне економске и безбедносне зависности.

“План Авганистан” - примена стратегије присилне ерадикације и снажне интердикције и економска безбедност руралног становништва у Авганистану у периоду од 2004. до 2008. године

Крајем 2004. године дошло је заокрета у политици међународне заједнице према производњи, преради и трговини опијумом у Авганистану. Под притиском политичара и незадовољног јавног мњења у САД, Бела кућа је преузела иницијативу у борби против опијум економије крајем 2004. године. Нова стратегија борбе против наркотика у Авганистану, такозвани “План Авганистан”, чији је идејни творац био Стејт Департмент, била је заснована на спровођењу одлучне кампање присилног уништавања усева мака и предузимању свеобухватних акција сузбијања прераде и трговине опијумом и хероином. Према мишљењу званичника Стејт Департмента, стратегије компензиране ерадикације коју је спроводила Велика Британија је била неделотворна и неефикасна. Сматрали су да је управо одлучна ерадикација усева мака кључ успеха у борби против опијум економије.²¹

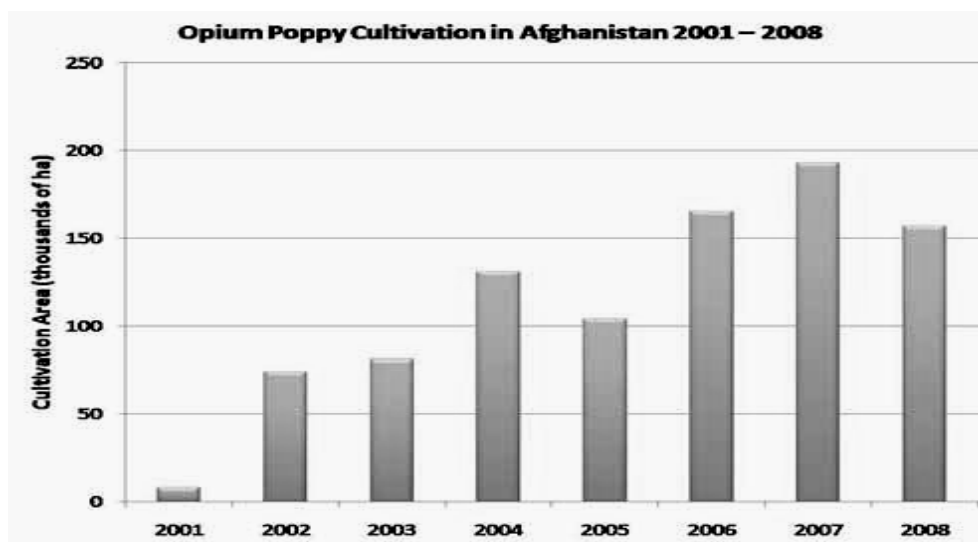
САД су извршиле велики притисак на Канцеларију Уједињених Нација за борбу против наркотика и криминала (United Nations Office for Drugs and Crime – UNODC) и авганистанског председника Хамида Карзаиа да подрже нову стратегију. Под притиском САД председник Карзаи је покренуо широку кампању борбе против наркотика у Авганистану, истовремено реорганизујући снаге за борбу против наркотика. Авганистанске безбедносне снаге су предузеле широку акцију уништавања усева опијума и спровођења забране гајења мака. (Transnational institute, 2005)

Са друге стране, САД нису имале пуно поверења у своје савезнике и Авганистанску владу. Самостално су формирале авганистанску јединицу за борбу против наркотика - Централне снаге за ерадикацију мака (CPEF - Central Poppy Eradication Force), као и Наменску групу 333 (Task Force 333) специјални тим за интердикцију, које су директно биле потчињене авганистанском Министарству унутрашњих послова, заобилазећи авганистанско Министарство за борбу против наркотика и Велику Британију као земљу носиоца борбе против опијум

²¹ Више о начину на који је Стејт департмент учествовао о креирању и спровођењу ове стратегије види: Vanda Felbab-Brown, *Shooting up: Counterinsurgency and War on Drugs*, 2010, Washington, D.C, Brookings Institutions Press, pp. 142-143 и Transnational institute, *Plan Afghanistan*, Drug Policy Briefing No. 10 January 2005, <http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/download/brief10.pdf>, Internet 07.06.2015.

економије. Као против тежу настојањима САД, Велика Британија и Авганистанска влада заједно формирале су Централну ћелију за планирање ерадикације (CEPC - Central Eradication Planning Cell) у циљу координације и планирања акција CPEF, како би се избегле нежељене последице агресивне политике уништавања засада мака. (Vanda Felbab-Brown, 2010: 143-144)

Већ у марту 2005. године оружане снаге САД у Авганистану добиле су додатни задатак. Поред борбе против Ал-Каиде и Талибана, војне јединице САД сада су пружале помоћ јединицама за борбу против наркотика у транспорту, логистици, заштити, обавештајној и ватреној подршци, што је значајно променило ситуацију на терену (Thom Shanker, 2005) Авганистанске јединице за ерадикацију и интердикцију у сарадњи са авганистанским безбедносним снагама и уз подршку снага САД и НАТО, током периода 2004. - 2007. године предузеле су низ акција уништавања усева мака широм Авганистана.²² Упркос подршци војних јединице САД и НАТО и почетних успеха снага за борбу против наркотика у појединим провинцијама, акције присилног уништавања усева мака, у периоду од 2004. до краја 2007. године, нису довеле до смањења култивације мака, већ је настављен тренд увећавања површина на којима се гајио мак и сакупуљао опијум (види слику бр. 12). (David Mansfield, Adam Pain, 2008)

Слика бр.9: Култивација опијума у периоду 2001- 2008. године
(David Mansfield, Adam Pain, 2008)

Акције присилне ерадикације изазвале су револт и незадовољство међу локалним становништвом, па чак и отворених оружаних сукоба између јединица за ерадикацију, авганистанских снага безбедности и незадовољних одгајивача мака. (Vanda Felbab-Brown, 2010:144) Из године у годину отпор станов-

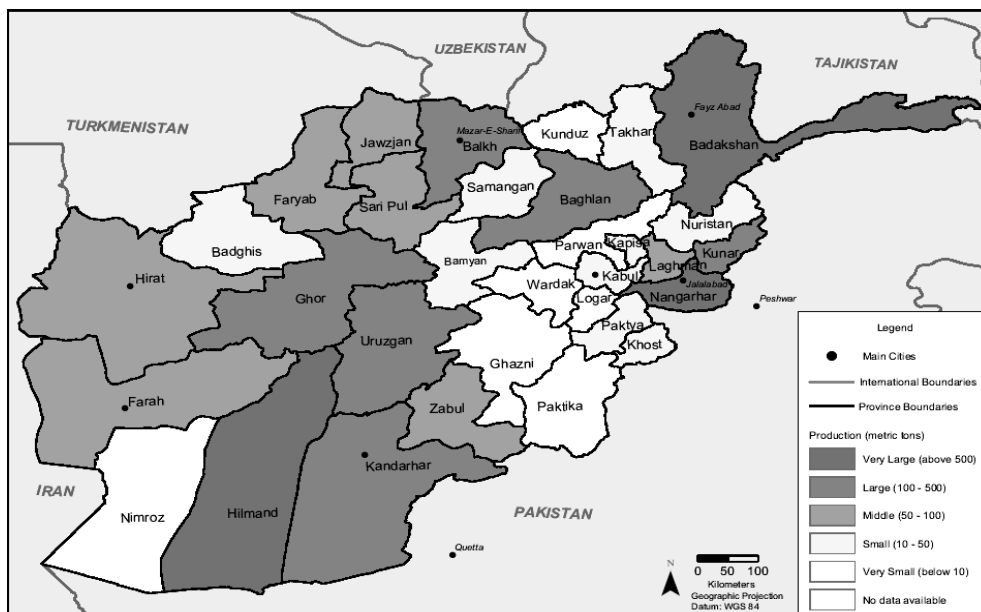
²² У 2005. години уништено је 5 100 хектара, у 2006. 15 300 хектара, а 2007. године чак 19 000 хектара усева мака. – Извор података UNODC *Opium surveys* за 2005, 2006. и 2007. годину.

ништва према ерадикацији је био све већи. (UNODC, 2007:20) Поред тога, ерадикација је вршена селективно, с обзиром да су поједини локални моћници и представници авганистанске владе, уплетени у трговину опијумом, искористили повољну ситуацију да елиминишу конкуренцију, истовремено штитећи своје сараднике (David Mansfield, 2003: 19-21)

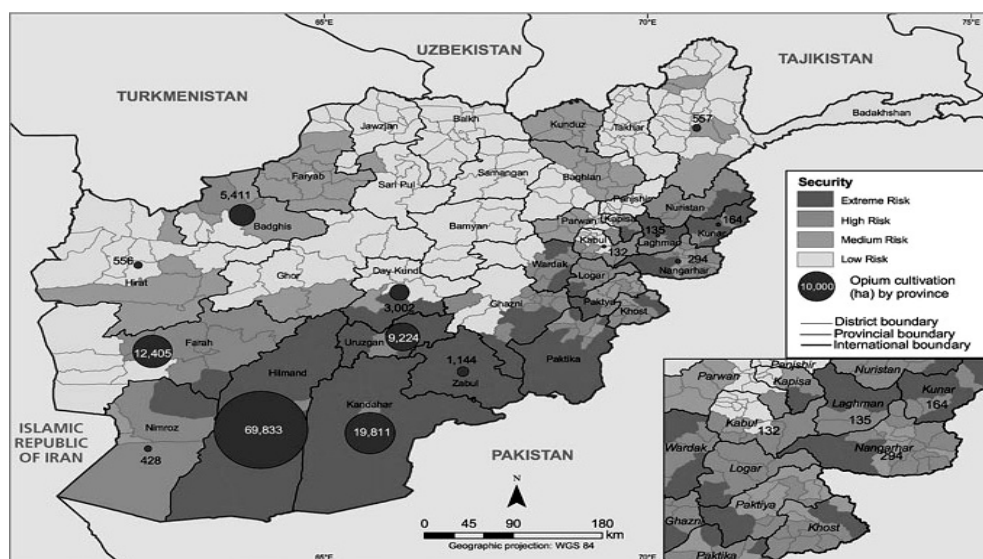
Становништво, погођено ерадикацијом, окренуло се против авганистанске владе и међународне заједнице, пружајући подршку Талибанима и осталим побуњеничким групама, коју су вешто искористили прилику да придобију локално становништво тиме што су, уз одговарајућу финансијску надокнаду, штитили њихове усеве мака од ерадикације. (David Mansfield, Adam Pain, 2008)

У исто време, лоше кординирана, корумпирана, политички условљена и селективна интердикција допринела је да одређен број локалних актера, укључених у прераду и трговину опијумом, такође потражи заштиту од Талибана и других побуњеничких група како би несметано наставили свој посао. (Vanda Felbab-Brown, 2010: 151)

С друге стране, примена поменуте стратегије изазвала је концентрацију ресурса и прегруписавање актера који учествују у производњи, преради и трговини опијумом. Контролу над индустријом наркотика преузеле су малобројне и добро организоване криминалне елите, а капацитети за производњу и прераду опијума предислоцирани су у небезбедне области на југу и западу Авганистана (UNODC, 2010:5), где су биле под непосредном заштитом Талибана и других побуњеничких група у овом делу земље. (UNODC, 2009), (види слике бр. 10 и 11).

Слика бр. 10: Култивација опијума у Авганистану 2004. године. (UNODC, 2004:60)

Слика бр. 11: Стање безбедности и култивација опијума 2008. године. (UNODC, 2009)

Такав развој ситуације на терену навео је одређене званичне политичке кругове Велике Британије и САД на закључак, да је за погоршање безбедносне ситуације у Авганистану управо крива спрега опијум економије и побуњеника²³, односно да опијум економија представља кључни извор финансирања Талибана.²⁴ Као последица таквих процена, међународне војне снаге и авганистанске снаге безбедности су своје деловање тежишно усмериле на акције присилног уништавања усева мака и прекида ланца прераде, транспорта и трговине опијумом, у провинцијама у којима су, према њиховом уверењу, Талибани и остале побуњеничке групе уживале подршку становништва и локалних елита. Насупрот очекивањима, поменуте акције изазвале су даље погоршање безбедносне ситуације, ескалацију сукоба и јачање подршке побуњеницима. (Christopher M. Blanchard, 2006) Безбедносна ситуација у Авганистану је средином 2008. године постала толико озбиљна да су поједини подручни војни команданти САД и НАТО, посебно у јужном и југоисточном делу Авганистана, забрањивали акције јединица за ерадикацију у својим зонама како не би додатно антагонизовали локално становништво. (Vanda Felbab-Brown, 2010: 151)

²³ U.S. Department of State, U.K. Foreign and Commonwealth Office, *Fighting the Opium Trade in Afghanistan: Myths, Facts, and Sound Policy*, March 11, 2008, kabul.usembassy.gov/.../afghan_opium_myths_and_facts-final.pdf, Internet 11.01.2015.

²⁴ Бивши амбасадор САД у Авганистану Вилијам Вуд је, 2007. године, предлагао масовну кампању запрашивања усева из ваздуха, која би уништила 80 000 хектара мака у Хилманд провинцији чиме би се, по његовом мишљењу, задао тежак ударац Талибанима. - извор Thomas Schweich, "Is Afghanistan a Narco-State?" *New York Times*, July 27, 2008, www.nytimes.com, Internet 11.01.2015.

Са становништа људске безбедности, реакција великог дела руралног становништва које је узгајало мак била је очекивана. Њихова економска безбедност је врло рањива и осетљива на микро економске промене. Међународна заједница у Авганистану, а пре свега САД, нису уважили чињеницу да се значајан сегмент руралног становништва, пре свега фармери - узгајивачи мака и најамна радна снага²⁵ која ради на њиховима пољима, налази у зависном односу према опијум економији. За њих култивација опијума често представља једину могућност приступа земљи, кредиту, води и запослењу. (Barnett Rubin, Jake Sherman, 2008:7) У условима врло ограничених економских алтернатива и екстремне небезбедности, становништво није било у могућности да на неки други начин надомести финансијски губитак настао ерадикацијом. (David Mansfield, 2008) Присилном уништавањем усева мака велики број фармера није могао да врати дуг који су узели од земљопоседника и трговаца опијумом да би могли гајити мак и сакупљати опијум. Ерадикација их је довела у врло неповољан положај из којег су се могли извући једино продајом своје имовине, евентуално још већим задуживањем, или бекством из Авганистана. (Barnett Rubin, Jake Sherman, 2008: 27-28)

Са друге стране, програми стварања алтернативних извора прихода у руралним срединама, током периода од 2004. до 2007. године свели су се на супституцију усева мака другим мање профитабилним пољопривредним културама, најчешће пшеницом, што није било довољно да се надоместе ни петина прихода од култивације опијума. (David Mansfield, Adam Pain, 2008) Поред тога, пшеница, као алтернативни усев, не захтева ангажовање великог броја радника као код култивације опијума, што је створило проблем незапослености сиромашних авганистанских породица, па чак и појединим регионима изазвало миграцију становништва у потрази за послом. (David Mansfield, Adam Pain, 2008:11) Такође, за програме стварања алтернативних извора прихода у руралним срединама издвајан је само мали део међународне финансијске помоћи предвиђен за реконструкцију Авганистана.²⁶

Закључак

Суштинске промене које су се догодиле у безбедносној архитектури међународног система након завршетка Хладног рата умањиле су ризик од настанка сукоба глобалних размера, као и вероватноћу појаве већих

²⁵ Само током забране култивације опијума током сезоне 2004 - 2005 године у провинцији Нангархар, радници изгубили су око 1000 долара колико би добили за наднице да су били ангажовани на пољима мака. – извор: Barnett Rubin, Jake Sherman, *Counter-Narcotics to Stabilize Afghanistan: The False Promise of Crop Eradication*, Center on International Cooperation, New York University, New York, February 2008, p. 30.

<http://www.cic.nyu.edu/afghanistan/docs/counternarcoticsfinal.pdf>, Internet 07.06.2015.

²⁶ Само САД су, у периоду од 2003. до 2009. године, од укупне америчке помоћи Авганистану у износу од 7,8 милијарди долара, издвајале само 5% средстава за развој и реконструкцију руралних средина. –извор: Vanda Felbab-Brown, *Shooting up: Counterinsurgency and War on Drugs*, 2010, Washington D.C, Brookings Institutions Press, p. 146.

међудржавних конфликта. Међутим, нарастајућа плима унутардржавних етничких и верских сукоба, масовне миграције становништва, глобална експанзија тероризма и организованог криминала, продубљивање јаза између богатих и сиромашних и интензивирање процеса маргинализације појединих група и заједница, натерало је међународну и научну заједницу да преиспита традиционалну перцепцију безбедности у настојању да изнађе практична решења и стратешке одговоре на измењену природу изазова, ризика и претњи.

Економска безбедност становништва у Авганистану је врло рањива, с обзиром да око 36% целокупне популације или 9 милиона људи, није у стању да задовољи своје основне потребе, (ICON, 2007/8) док се стандард великог дела популације налази се непосредно изнад линије сиромаштва, што га чини врло осетљивим на свако погоршање услова живота.

“За Авганистанце, људска безбедност није само могућност да се преживи, већ је исто тако шанса да живе у достојанству и да имају адекватне услове за живот.” (UNDP, 2004)

Нови либерални модел тржишне економије у Авганистану, наметнут од стране међународне заједнице врло се неповољно одразио на стандард Авганистанског становништва. (Shahrbanou Tadjbakhsh, 2008) Економска транзиција, праћена низом негативних појава, као што су раст цена и инфлација, повећање незапослености, експанзија корупције и сиве економије, изазвали су даљи раст сиромаштва и социјалних неједнакости. Истовремено, наметање правила тржишне економије озбиљно је угрозило егзистенцију обичних Авганистанаца из руралних средина. Већина руралног Авганистанског становништва није способна да се, без помоћи међународне заједнице, економски одржи у новим условима тржишне економије. Многи од њих су фокусирани само на задовољење својих основних животних потреба. (Paula Kantor, Adam Pain, 2011) Истовремено, просечни рурални Авганистанци имају најмање доступних средстава са којима би уопште могли да одговоре на економске поремећаје. (Robert Holzmann, Valerie Kozel, 2007:8-13) У основи занемарена је чињеница да економска безбедност руралног становништва у Авганистану зависи од омогућавања безбедног приступа тржишту, обрадивој земљи, води, кредиту, храни и запослењу.²⁷ У таквим социо-економским условима, производња, прерада и трговина опијумом постала је један од врло важних алтернативних извора прихода једног дела руралног становништва у Авганистану.

Систем криминалних активности везан за култивацију, прераду и трговину опијумом, за време окупације Совјетског Савеза, грађанског рата и Талибанског режима, имао је релативно умерене размере и представљао је извор финансирања ратних потреба многобројних авганистанских фракција, али и

²⁷ “Изазов је према томе унапређење приступа фармера (посебно сиромашних фармера) и руралних радника тржишту, земљи, води, кредиту, храни и запослењу – у најмањој мери да се обезбеди минимум легалних услова за живот.” -Christopher Ward, David Mansfield, Peter Oldham and William Byrd, *Afghanistan Economic Incentives and Development Initiatives to Reduce Opium Production*, February 2008, UK Department for International Development (DFID) and the World Bank, p. iv. <http://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1202156192201/4638255-1202156207051/fullreportAfghanistanOpiumIncentives.pdf>, Internet 11.01.2015.

основних животних потреба становништва у разрушеном Авганистану. Међутим, након пада Талибанског режима и доласка међународне заједнице, упоредо са ратом против тероризма, започео је процес реконструкције и изградње државе у Авганистану, који се свео на изградњу институција државе, пре свега безбедносног апарата и успостављање социо-економског система заснованог на демократском неолибералном моделу држава са развијеног Запада. У променама које су настале успостављањем неолибералног модела тржишне економије у Авганистану, рурално становништво, неспособно да издржи економске турбуленције изазване приливом финансијске и материјалне помоћи из иностранства, изгубило је дугогодишње изворе прихода из домена сиве економије које су у доба совјетске окупације и грађанског рата били сасвим легални. У условима сужених економских могућности да себи обезбеде егзистенцију, значајан део руралне популације у Авганистану окренуо се опијуму као једном од релативно јефтиних, технолошки мало захтевних и високо профитабилних алтернативних извора прихода.²⁸ Са друге стране, у амбијенту константног ризика и небезбедности, опијум економија је створила услове за успостављање механизма који многим руралним домаћинствима у Авганистану омогућава сигуран приступ земљишту, запослењу, тржишту и новцу,²⁹ односно достизање одређеног нивоа економског сегмента људске безбедности.

На тај начин, уместо да дође смањења обима и интезитета култивације, прераде и трговине опијумом, опијум економија је доживела процват током година након пада Талибанског режима, да би 2007. године било произведено невероватних 8.200 метричких тона сировог опијума што је задовољавало двогодишње светске потребе за овим наркотиком и његовим прерађевинама.

Са макро-економског становишта, опијум је тренутно најпрофитабилнији и најпознатији извозни производ Авганистана, а опијум економија представља један од главних извора прихода авганистанског руралног становништва. Разлози експанзије произвођаче, прераде и трговине опијума у Авганистану су вишеструки. Константни сукоби и дефицит безбедности, слабост авганистанске државе, повољни климатски услови, профитабилност опијума и сиромаштво руралног становништва само су неки од фактора који су допринели развоју опијум економије. Имајући у виду обим произвођаче, као и број упослених у процесу култивације, прераде и трговине опијумом, опијум економија има врло велики утицај, не само на легални део економије у Авганистану, већ и на целокупну авганистанску државу и друштво.

²⁸ Култивација мака, из којег се добија сирови опијум, је технолошки много мање захтеван процес него код других традиционалних пољопривредних култура као што је пшеница или кукуруз. Поред тога профит је вишеструко виши, а пласман робе је загарантован.

²⁹ Само у сезони 2003/2004. више од половине руралних домаћинстава у Авганистану нису имала довољно житарица за своје потребе, а један велики део тих домаћинстава зависио је од неког посла ван своје фарме, као примарног извора прихода. - Alan Roe, *Water management, livestock and the opium economy: challenges and opportunities for strengthening licit agricultural livelihoods*, 2009, Synthesis Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU), p. 5, http://www.areu.org.af/index.php?option=com_docman&Itemid=26&task=doc_download&gid=675, Internet 11.01.2015.

Са друге стране, економска будућност руралног авганистанског становништва није нимало оптимистична. У недостатку правих алтернатива, већина сиромашних фармера - одгајивача опијума остаће у зачараном кругу "Salaam-a" и унутар неформалног економског, безбедносног, па и политичког режима контролисаног од стране локалних авганистанских елита. Ни алтернатива коју нуди Авганистанска влада и међународна заједница није другачија. Ни „најбогатији” авганистански фармери из провинција Хилманд и Кандахар, са својим приходима од једног долара дневно по члану породичног домаћинства, не могу издржати конкуренцију коју намећу правила либералног тржишта у настајању. У ситуацији када је драгоцено време изгубљено, због непостојања јасне и кохерентне стратегије, засноване на дугорочним основама, а не на партикуларним интересима појединих држава и међународних организација, проблем опијум економије ће остати нерешен све док се не осигура економска безбедност кључног актера - сиромашног авганистанског фармера-одгајивача опијума.

Литература:

1. UNODC, (2007) *Afghanistan Opium Survey 2007 - Executive Summary, August 2007*, p. 1, http://www.unodc.org/documents/publications/Afghanistan_Opium_Survey_2007.pdf
2. UNODC, (2003) *The Opium Economy in Afghanistan: An International Problem*, 2003, p. 88. http://www.unodc.org/pdf/publications/afg_opium_economy_2003.pdf.
3. Larry Goodson, (2001) *Afghanistan's Endless War - State Failure, Regional Politics and the Rise of the Taliban*, Washington, University of Washington Press
4. United Nations Office on Drugs and Crime (2009) *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, pp. 7-11, http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf
5. UNODC, (2009) *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, http://www.unodc.org/documents/afghanistan//Counter_Narcotics/Addiction_Crime_and_Insurgency_The_transnational_threat_of_Afghan_opium.pdf
6. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), (2009) *Addiction, Crime and Insurgency - The Transnational Threat of Afghan opium*, October 2009, Vienna, p. 60
7. UNODC, (2007) *Monitoring of Drug Flow in Afghanistan*, October 2007, http://www.unodc.org/documents/afghanistan/Counter_Narcotics/Drug_flow_final_report_SR.
8. UNODC, (2010) *Afghanistan Opium Survey 2010 -Summary Findings*, September 2010, p. 14.
9. http://www.unodc.org/documents/cropmonitoring/Afghanistan/Afg_opium_survey_2010_exsum_web.pdf
10. UNODC, (2010) *Afghanistan Opium Survey 2010 -Summary Findings*, September 2010, p. 14. http://www.unodc.org/documents/cropmonitoring/Afghanistan/Afg_opium_survey_2010_exsum_web.pdf

11. David Mansfield and Adam Pain, (2007) *Evidence from the Field: Understanding Changing Levels of Opium Poppy Cultivation in Afghanistan*, November 2007, Briefing Paper Series,
12. David Mansfield and Adam Pain, (2008) *Counter-Narcotics in Afghanistan: The Failure of Success?*, December 2008, Briefing Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)
13. Vanda Felbab-Brown, (2010) *Shooting up: Counterinsurgency and War on Drugs*, 2010, Washington, D.C, Brookings Institutions Press
14. Thomas Schweich, (2008) "Is Afghanistan a Narco-State?" *New York Times*, July 27, 2008
15. Edouard Martin and Steven Symansky, (2006) "Macroeconomic Impact of the Drug Economy and Counter-narcotic efforts", in Doris Buddenberg, William A. Byrd (ed), *Afgahistan's drug industry, structure, functioning, dynamics and implications for counter – narcotics policy*, 2006, UNODC, World Bank,
16. Vanda Felbab-Brown, (2010) *Shooting up: Counterinsurgency and War on Drugs*, 2010, Washington, D.C, Brookings Institutions Press, pp. 142-143 и Transnational institute, *Plan Afghanistan*, Drug Policy Breifing No. 10 January 2005
17. Transnational institute,(2005) *Plan Afghanistan*, Drug Policy Breifing No. 10 January 2005, <http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/download/brief10.pdf>, Internet 07.06.2015
18. Vanda Felbab-Brown, (2010) *Shooting up: Counterinsurgency and War on Drugs*, 2010, Washington D.C, Brookings Institutions Press
19. Christopher M. Blanchard, (2006) *Afghanistan: Narcotics and U.S. Policy*, 2006, Congressional Research Service Report for Congress, <http://fpc.state.gov/documents/organization/79345.pdf>, Internet 15.02.2015
20. Barnett Rubin, Jake Sherman, (2008) *Counter-Narcotics to Stabilize Afghanistan: The False Promise of Crop Eradication*, Center on International Cooperation, New York University, New York, February 2008

OPIUM ECONOMY AS THE SOURCE OF ECONOMIC SECURITY OF INDIVIDUAL IN AFGHANISTAN

Summary: This paper will present a historical context, the organization, the functioning of the opium economy in Afghanistan, as well as the analysis of dependence of the economic security of the rural population on the cultivation, processing and trafficking of opium. Then it will analyze the causes of the emergence and development of the opium economy, as well as the factors that have contributed to this system of criminal activities which become the dominant economic sector in Afghanistan. Through the focus of the paper points to the basic features of the system and method of functioning of the opium economy in Afghanistan, the complex nature of the relationship of economic security of individuals and the opium economy.

Substantial changes that have occurred in the security architecture of the international system after the end of the Cold War reduced the risk of a conflict of global proportions, as the likelihood of major inter-state conflict. However, a rising tide of intrastate ethnic and religious conflicts, mass population migration, global expansion of terrorism and organized crime, the widening gap between rich and poor and intensify of the process of marginalization of certain groups and communities, forced the international and scientific community to re-examine the traditional perception of security in an effort to find practical solutions and

policy responses to the changing nature of the challenges, risks and threats. The economic security of the population in Afghanistan is very vulnerable, given that about 36% of the entire population or about 9 million people, is unable to meet their basic needs, while the standard of a large part of the population is directly above the poverty line, which makes it very sensitive in any deterioration of living conditions.

The practical significance of this research is contained in an effort to issue the problem of cultivation, processing and trafficking of opium in Afghanistan, viewed from the perspective of economic security of the individual, taking into account the importance of the opium economy, not only as a source of income, but also as a source of secure market access, arable land, water, credits, food and employment.

Key words: Afghanistan, individual, opium economy, economic security, opium trade, market